

PRAKTISCHE LEKTION

Kryefjala, kallëzuesi dhe kundrinori

Lektionskategorie: Mësime të gjuhës shqipe

Gjymtyrët kryesore dhe të dyta të fjalisë, pyetjet dalluese dhe përshtatja folje-kryefjalë.

Kryefjala, kallëzuesi dhe kundrinori

Fjala është njësia më e vogël e ligjërimit që shpreh një mendim të plotë. Ajo ndërtohet mbi dy **gjymtyrë kryesore** — **kryefjalën** dhe **kallëzuesin** — të cilat formojnë bërthamën predikative. Rreth kësaj bërthame grupohen **gjymtyrët e dyta**: kundrinori, rrethanori dhe përcaktori.

Gjymtyrët dhe pyetjet dalluese

Gjymtyra	Pyetja	Rasa tipike	Shembull
Kryefjala	Kush? Cili? Çfarë?	Emërore	Arta lexon një libër.
Kallëzuesi	Ç'bën? Ç'ndodh? Si është?	—	Arta lexon një libër.
Kundrinori i drejtë	Kë? Çfarë?	Kallëzore	Mësuesi shpjegon mësimin .
Kundrinori i zhdrejtë	Kujt?	Dhanore	I dhashë librin Artës .
Kundrinori me parafjalë	Me kë? Për kë? Nga kush?	Kallëzore / Rrjedhore	Fola me drejtorin .
Rrethanori	Ku? Kur? Si? Pse? Sa?	e ndryshme	Fëmijët luajnë në park .
Përcaktori	Cili? Çfarë lloji? I kujt?	përshtatet me emrin	Lexova një libër interesant .

Llojet e kallëzuesit

- Kallëzues i thjeshtë foljor** — një folje e vetme: Arta **lexon**.
- Kallëzues i përbërë foljor** — folje gjysmëndihmëse + lidhore: Arta **fillon të lexojë**. Duhet **të shkoj**.
- Kallëzues emëror** — folja *jam* (ose *bëhem*, *duket*, *quhet*) + një pjesë emërore: Arta **është mësuese**. Moti **duket i qetë**.

Kryefjala e shprehur, e nënkuptuar dhe fjalitë pa kryefjalë

- E shprehur**: **Studentët** përgatiten për provim.
- E nënkuptuar** — mbaresa e foljes e tregon vetën, prandaj përemri hiqet: **Lexojmë** çdo mbrëmje. Kryefjala është *ne*. Shqipja është gjuhë me **kryefjalë të lirë**: përemri vetor shprehet vetëm kur duam ta theksojmë: **Unë** lexoj, ti shkruan.
- Fjali të pavetore** — nuk kanë kryefjalë fare: *Po bie shi*. *U bë vonë*. Duhet punuar më shumë.

Përshtatja folje - kryefjalë

Kallëzuesi merr gjithmonë **vetën** dhe **numrin** e kryefjalës.

Kryefjala	Kallëzuesi	Fjalja
unë	lexoj	<i>Unë lexoj një libër.</i>
djali	lexon	<i>Djali lexon një libër.</i>
ne	lexojmë	<i>Ne lexojmë çdo ditë.</i>
fëmijët	luajnë	<i>Fëmijët luajnë në park.</i>
secili nga nxënësit	përgjigjet	<i>Secili nga nxënësit përgjigjet me radhë.</i>

Rendi i gjymtyrëve

Rendi bazë i shqipes është **kryefjalë - kallëzues - kundrinor**: *Arta lexon librin*. Megjithatë shqipja e lejon lirisht ndryshimin e rendit për të theksuar një gjymtyrë. Kur kundrinori del përpara, ai **rimerrret me trajtë të shkurtër**:

- *Librin e lexoi Arta.* — theksohet *libri*.
- *Artës i dhashë librin.* — theksohet *Arta*.

Nga letërsia shqipe

Vargjet e para të poemës *Bagëti e Bujqësia* (1886) të Naim Frashërit janë një **thirrje** e gjatë, pra një gjymtyrë e veçuar që nuk është as kryefjalë as kundrinor:

«O malet' e Shqipërisë e ju o lisat' e gjatë! / Fushat e gjëra me lule, q'u kam ndër mënt dit' e natë!»

Kryefjala dhe kallëzuesi i vërtetë vijnë më poshtë: «Do të këndonj bagëtinë...», ku **bagëtinë** është kundrinor i drejtë në kallëzore të shquar. Vër re gjithashtu apostrofin te *malet'* dhe *lisat'*: në drejtshkrimin e sotëm do të shkruanim **malet e Shqipërisë** dhe **lisat e gjatë**.

Gabimet e zakonshme

Gabim	Saktë	Pse
<i>Fëmijët luan në park.</i>	Fëmijët luajnë në park.	kallëzuesi përshtatet në numër
<i>Lexova libri.</i>	Lexova librin.	kundrinori i drejtë kërkon kallëzoren
<i>Arta, lexon një libër.</i>	Arta lexon një libër.	nuk vihet presje midis kryefjalës dhe kallëzuesit
<i>Librin lexoi Arta.</i>	Librin e lexoi Arta.	kundrinori i parvendosur rimerrret me trajtë të shkurtër
<i>Unë lexoj, unë shkruaj, unë mësoj.</i>	Lexoj, shkruaj dhe mësoj.	përemri përsëritet vetëm për theksim

Provo vetë

Gjej kryefjalën, kallëzuesin dhe kundrinorin në secilën fjalë:

1. Doktor vizitoi pacientin. (*Doktor* — *vizitoi* — *pacientin*)
2. Vajza këndon bukur. (*Vajza* — *këndon* — *pa kundrinor*; «*bukur*» është *rrethanor mënyre*)

3. Nxënësit i dorëzuan mësueses detyrat. (*Nxënësit — dorëzuan — detyrat / mësueses*)

4. Po bie shi. (*fjalë e pavetore, pa kryefjalë*)

Burime dhe referenca

- Naim Frashëri, *Bagëti e Bujqësia*, Bukuresht, 1886.
- *Gramatika e gjuhës shqipe I – Morfologjia*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 2002.
- *Gramatika e gjuhës shqipe II – Sintaksa*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 2002.
- *Drejtshkrimi i gjuhës shqipe*, Instituti i Gjuhësisë dhe i Letërsisë, Tiranë, 1973.
- *Fjalori i gjuhës shqipe*, Akademia e Shkencave e Shqipërisë, Tiranë, 2006.

ENGLISH FOR LIFE